

Regeringskansliet
Justitiedepartementet
Straffrättsenheten
103 33 Stockholm**Yttrande över promemorian Effektivare förfarande och utökad kontroll vid verkställighet av fängelsestraff med fotboja**

(Ju 2020/04109)

Riksdagens ombudsmän (JO) har beretts tillfälle att yttra sig över promemorian Effektivare förfarande och utökad kontroll vid verkställighet av fängelsestraff med fotboja.

Utifrån de aspekter JO har att beakta vill jag föra fram följande.

Jag tillstyrker i och för sig att Kriminalvården ska kunna ta initiativ till att den dömde ska avtjäna fängelsestraffet med fotboja och således att kravet på en ansökan från den enskilde tas bort (avsnitt 4.2). Som promemorian tar upp har ansökningsförfarandet och kravet på fortsatt samtycke dock motiverats med att det inte torde vara möjligt att tvinga någon att undergå verkställighet av ett fängelsestraff utanför anstalt (se prop. 1993/94:184 s. 33 och promemorian s. 11). Ansökningskravet har alltså fyllt funktionen också av ett uttryck för att samtycke krävs för att fotboja ska komma i fråga. Enligt promemorian ska, om den dömde inför Kriminalvårdens prövning förklarar att han eller hon inte vill medverka till att straffet avtjänas med fotboja, detta beaktas vid lämplighetsbedömningen enligt 2 § första stycket IÖVL (s. 12). Även om 14 § IÖVL tillgodoser möjligheten för den dömde att få ändring på ett beslut att avtjäna fängelsestraffet med fotboja, signalerar den föreslagna ändringen av överklagandebestämmelsen i 9 § IÖVL att det finns ett utrymme att besluta om fotboja mot den dömdes vilja. Uttalandena i promemorian talar för samma slutsats. Med hänsyn till vikten av att den dömde är införstådd med förutsättningarna och villig att avtjäna fängelsestraffet med fotboja anser jag därför att det, vid ett avskaffat ansökningskrav, bör övervägas om det inte uttryckligen ska framgå av lagtexten att en viljeyttring krävs (jfr vad som gäller för s.k. kontraktsvård, 30 kap. 9 § andra stycket 3 brottsbalken).

Som nyss framgått grundar sig enligt promemorian den lämplighetsbedömning som Kriminalvården ska göra, vid prövningen av om ett fängelsestraff ska få verkställas med fotboja, på bestämmelsen i 2 § IÖVL. Jag har svårt att se att lagtexten ger uttryck för detta, och den bristen kommer att bestå även efter ändringen av 2 §. Ett

förtydligande av bestämmelsen med angivande av omständigheter eller kriterier som Kriminalvården särskilt ska beakta vid lämplighetsbedömningen skulle även minska risken för att den fylls ut med verkställighetsföreskrifter på sätt som inte är acceptabelt (jfr t.ex. RÅ 2010 ref. 9 och ref. 88).

I förhållande till förslaget om att även beslut på fängelse ska kunna verkställas med fotboja (avsnitt 4.3) gör jag följande överväganden. För att villkorligt medgiven frihet ska förklaras förverkad krävs enligt 26 kap. 19 § brottsbalken bl.a. allvarlig misskötsamhet från den frigivnes sida. Redan mot denna bakgrund anser jag att det, utifrån påföljdssystemets nuvarande struktur, kan diskuteras huruvida den frigivne i sådana fall verkligen bör kunna åtnjuta förmånen av en fotboja. Jag menar också att vinsten av den föreslagna ordningen kan sättas i fråga, eftersom en frigiven som gjort sig skyldig till allvarlig misskötsamhet sällan torde bedömas lämplig för fotboja. Förslaget bör sättas i relation även till reglerna om särskilda utslussningsåtgärder i 11 kap. fängelselagen. För att utökad frigång med fotboja ska beviljas får det t.ex. inte finnas någon beaktansvärd risk för att den intagne kommer att allvarligt missköta sig (se 11 kap. 5 § andra stycket 2 fängelselagen). Det kan enligt min mening ifrågasättas om en frigiven med dokumenterad misskötsamhet ska kunna kvalificera sig för fotboja, eftersom kvalifikationskraven för fotboja enligt de olika regelverken då kommer att skilja sig åt.

Jag instämmer i de överväganden som görs beträffande den obligatoriska karensregeln i 2 § andra stycket IÖVL och tillstyrker därför att den tas bort (avsnitt 4.4). Ändringen torde dock kräva en följdändring av 11 § 4 IÖVL.

När det gäller den föreslagna ändringen av 8 § andra och tredje stycket IÖVL framhålls i promemorian att proportionalitetsprincipen alltid måste beaktas vid all användning av kontroll- och tvångsåtgärder (avsnitt 4.5). Det är självklart. Elektronisk kontroll av ett vistelseförbud är en mycket ingripande åtgärd. Det krävs därför enligt min mening ytterligare överväganden dels om Kriminalvårdens möjligheter att använda åtgärden bör begränsas till när det är nödvändigt eller särskilt angeläget för vissa klart avgränsade syften (jfr 26 kap. 17 § brottsbalken), dels om proportionalitetsprincipen bör framgå av lagtexten.

Förslagen syftar till att effektivisera förfarandet vid och öka förutsättningarna för verkställighet av fängelsestraff genom intensivövervakning med elektronisk kontroll. Av promemorian framgår att det övergripande målet är att begränsa användningen av verkställighet av fängelse i anstalt (s. 15). Beläggningssituationen på anstalterna är mycket ansträngd. Jag får i min tillsynsverksamhet många klagomål som rör den situationen och konsekvenserna för de intagna. Åtgärder behöver således vidtas, både av myndigheten och av statsmakten. En utökad användning av fotboja är mot bakgrund av det anförda motiverad. Jag är dock inte övertygad om att de föreslagna ändringarna i IÖVL kommer att öka antalet verkställda fängelsestraff med fotboja nämnvärt och därmed inte heller att de har någon särskild inverkan på beläggningssituationen. Ändringarna leder emellertid till en ökad möjlighet till kontroll av dem som avtjänar sitt straff med fotboja, vilket i sin tur bidrar till att förstärka verkställighetsformen som ett trovärdigt

alternativ. Ett utvidgat tillämpningsområde för verkställighet av fängelsestraff genom intensivövervakning med elektronisk kontroll har föreslagits vid flera tidigare tillfällen (se en sammanfattning i Kriminalvårdens till Justitiedepartementet gjorda Framställan om utökad tillämpning av intensivövervakning med elektronisk kontroll m.m., dnr 2019-11051). Jag anser därför att det finns skäl att i kommande lagstiftningsarbeten överväga detta.